

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Karin Höglund

Gränsdragningsproblematik
rörande värderingsklausuler
- några civil- och
processrättsliga aspekter

Examensarbete
30 högskolepoäng

Lotta Maunsbach

Förmögenhetsrätt

Höstterminen 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Syfte och frågeställningar	7
1.2 Avgränsningar	8
1.3 Metod och material	9
1.4 Disposition	9
2 PROCESSUELLA AVTAL ÄR OGILTIGA	10
3 CENTRALA SKILLNADER MELLAN VÄRDERINGSKLAUSULER OCH SKILJEKLAUSULER	14
3.1 Värderingsklausuler	14
3.2 Skiljeklausuler	16
3.3 Sammanfattning	19
4 GRUNDLÄGGANDE OM TOLKNING AV AVTAL	20
4.1 Tolkning av avtal	20
4.1.1 Språkinriktad metod	20
4.1.2 Systeminriktad metod	21
4.1.3 Branschinriktad metod	21
4.1.4 Norminriktad metod	21
4.1.5 Partsinriktad metod	21
4.1.6 Skälighetsinriktad metod	22
4.2 Val av tolkningsmetod	22

5	GRÄNSDRAGNINGSPROBLEMATIK	24
5.1	Tolkning som värderingsklausul	24
5.2	Tolkning som skiljeklausul	29
5.3	Sammanfattning	32
6	AVTALSLAGENS TREDJE KAPITEL	34
6.1	Problem med att tillämpa avtalslagen på tredjemans beslut	34
6.2	36 § Avtalslagen	36
6.3	Sammanfattning	40
7	SLUTSATSER	42
7.1	Gränsdragningsproblematik	42
7.2	Värderingsförfarandets utveckling	43
7.3	Klanderreglerna	44
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	45
7.4	Offentligt tryck	45
7.5	Doktrin	45
7.6	Elektroniska källor	46
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	47
7.7	Rättsfall från Högsta domstolen	47
7.8	Rättsfall från Hovrätterna	47
7.9	Skiljedomar	47

Summary

The main purpose of this thesis is to examine problems regarding interpretation of a certain kind of third party dispute resolution clause called *värderingsklausul*. A *värderingsklausul* can either be interpreted as being part of a contract or part of an arbitrational clause.

A contract containing a so called *värderingsklausul* implies that the parties have agreed that a third party shall decide certain aspects of the contract which the parties have been unable to decide upon at the signing of the contract. Contractual clauses contributed by a third party have the same contractual status as if decided by the parties themselves, implying amongst other things that the contractual clauses are only binding between the parties. In Swedish doctrine there is no harmonized terminology for a contractual clause giving a third party the right to make binding contractual decisions on behalf of the parties. In doctrine the third party is called "värderingman", "god man" or "privatdomare".

By including an arbitrational clause into a contract, the parties have agreed that any dispute rising under the contract is to be resolved by arbitration. An arbitrational ruling is as binding as a ruling by the courts. Such a ruling is therefore executive and wins legal validity, which amongst other things means that an arbitrational ruling cannot be overruled by a court decision.

How to separate *värderingsklausuler* from arbitrational clauses has in some cases proven difficult since both clauses regulate party disputes by a third party's decision. Doctrine has begun to argue that it is necessary to be able to interpret a clause regulating a third party intervention in a different manner than arbitration. Doctrine argue that just because it is clear that the parties have regulated against a court trial it should not therefore *per se* be seen as the parties have agreed upon arbitration.

How the Swedish *Act of Contracts* can be used on a contractual clause contributed by a third party is also examined in this thesis since the *Act of Contracts* is not constructed to be used on contractual clauses contributed by a third party.

It is concluded that parties who do not want a third party clause to be interpreted as an arbitrational clause should refrain from using terminology normally used in arbitration. Instead they should use terminology that, according to recent doctrine, should lead to an interpretation as *värderingsklausul*. It is also concluded that the procedure related to the *värderingsklausul* is as developed as it can be since the parties using this procedure have chosen not to use a more regulated procedure. It is also concluded that the differences between the two clauses are not as large as they seem, partly because it is difficult to reproach against a contractual clause contributed by a third party using article 36 of the *Act of Contracts*.

Sammanfattning

Det övergripande syftet med uppsatsen är att undersöka de gränsdragningsproblem som uppkommer vid tolkning av värderingsklausuler. En värderingsklausul kan antingen tolkas som en del av ett avtal eller som en del av en skiljeklausul.

En värderingsklausul som har tagits med i ett avtal visar att parterna har avtalat att låta tredjeman vid ett senare tillfälle, tillföra visst avtalsinnehåll som parterna inte har haft möjlighet att reglera vid kontraktstillfället. Avtalsinnehåll som tredjeman tillför avtalet får samma status som om parterna själva skulle ha beslutat om det, det vill säga att avtalsinnehållet således endast är civilrättsligt bindande mellan parterna. Det finns ingen harmoniserad terminologi för den tredjeman som tillför avtalsinnehåll utan denne kallas i doktrin för värderingsman, god man eller privatdomare.

Genom att i ett avtal ta med en skiljeklausul har parterna valt att få en eventuell framtida tvist reglerad genom ett skiljeförfarande vilket är ett lagstadgat undantag från statens monopol på rättsskipning. En skiljedom är precis som en domstolsdom exigibel och vinner dessutom rättskraft vilket innebär att en skiljedom inte kan omprövas i domstol.

Det har i vissa fall i praxis och doktrin visat sig svårt att dra gränsen mellan värderingsklausuler och skiljeklausuler eftersom båda reglerar tvistlösning genom tredjemans beslut mellan parterna. På senare tid förespråkar doktrin en tolkning som möjliggör att parterna ska kunna avtala om en civilrättsligt bindande värdering; varje avtalsreglering som innebär att parterna har avtalat bort rätten till tvistlösning i domstol ska inte leda till att klausulen vid en tvist tolkas som en skiljeklausul enligt dem.

Teoretiska problem uppstår kring hur avtalsinnehåll som har tillförts av tredjeman kan klandras av en missnöjd part. Detta beror på att avtalslagen

inte är anpassad för att tillämpas på avtalsvillkor som har tillförts av tredjeman. Hur tredje kapitlet avtalslagen kan tillämpas på sådant avtalsinnehåll undersöks i uppsatsen.

Slutsatsen dras att parter som önskar ett civilrättsligt bindande tredjemans förfarande bör vara tydliga vid utformningen av avtalsvillkoret. De bör använda sådan terminologi som modernare doktrin anser ska leda till en tolkning som värderingsklausul och undvika att tillämpa den terminologi som för tankarna till skiljeklausuler. Som slutsats dras även att värderingsförfarandet är så pass utvecklat som det kan bli eftersom de parter som tillämpar förfarandet har valt bort mer reglerade sätt att slita sina tvister. Slutsatsen dras även att skillnaderna mellan de två avtalsklausulerna i realiteten inte är speciellt stora, bland annat eftersom det i praktiken är svårt att klandra tredjemans beslut med hjälp av 36 § AvtL.

Förord

Så var jag äntligen klar med mina studier!

Tiden i Lund och på juridicum har gått otroligt fort och har varit en mycket rolig period i mitt liv. Jag kommer att sakna livet i Lund men just nu ser jag fram emot nya utmaningar. Jag vill tacka min familj och mina vänner för att ni finns och för att ni alltid har stöttat och uppmuntrat mig. Ett speciellt tack riktas till Andrea för Mellby, Anna för vinet och Eva för ”Fab 3”. Jag vill även tacka min handledare, Lotta Maunsbach, för ditt engagemang och för värdefull feedback.

Lund den 21 januari 2009

Karin Höglund

Förkortningar

ARN	Allmänna reklamationsnämnden
AvtL	Lag (1915: 218) om avtal och rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
EKMR	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
LSF	Lag (1999:116) om skiljeförfarande
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
RF	Regeringsformen
RB	Rättegångsbalken
TR	Tingsrätten

1 Inledning

Tvistemålsprocessens nackdelar är sedan länge kända och dess kritiker brukar hävda att processen är alltför offentlig, långsam, krånglig och dyr samt att målen avgörs av domare som inte besitter tillräcklig sakkunskap i tvistefrågan. Som svar på denna kritik har alternativa tvistlösningsförfaranden som bland annat skiljeförfarandet utvecklats. De alternativa förfarandena tillåter bland annat kommersiella aktörer att avtala bort den insyn och kontroll som präglar den statliga rättskipningen.¹

Genom skiljeförfarandet har man länge ansett sig bemöta kritiken rörande tvistemålsprocessen i domstol men på senare tid har kritik riktats även mot skiljeförfarandet. Det som har framhålls som skiljeförfarandets främsta nackdelar är att förfarandet tar lång tid, att det är väldigt dyrt och att tvistens materiella lösning är svårförutsebar. Skiljeförfarandet har också med tiden blivit alltmer reglerat och anses därför ibland vara processuellt omständigt av de tvistande parterna.² Parallellt med denna kritik finns tecken på en utveckling där konfliktlösningen görs än mer privat och mindre formell än skiljeförfarandet. Ett sådant förfarande ska inte ses som ett nytt slags skiljeförfarande; det nya upplägget ska istället ses som ett avtal där en privatdomare har fått i uppdrag att döma i en konflikt som parterna har bestämt ramarna för.³

1.1 Syfte och frågeställningar

Enligt det ovanstående går utvecklingen på tvistlösningsområdet framåt. Det finns i nuläget inte någon vedertagen metod för att skilja olika privaträttsliga tvistlösningsmetoder åt varför det ibland uppstår problem med att fastställa vilken metod parterna har åsyftat vid en tvist.

---

¹ Westberg, Peter ”Kontrakterad privatdomare” Festskrift till Lars Heuman, s. 575.

² Westberg, Peter ”Kontrakterad privatdomare” Festskrift till Lars Heuman, s. 576.

³ Westberg, Peter ”Kontrakterad privatdomare” Festskrift till Lars Heuman, s. 577.

Syftet med uppsatsen är att undersöka de gränsdragningsproblem som uppkommer vid tolkning av värderingsklausuler. En värderingsklausul kan antingen tolkas som en del av ett avtal eller som en del av en skiljeklausul. 1 § 2 st. LSF försvårar gränsdragningen eftersom paragrafen tillåter en skiljenämnd att komplettera avtal utöver vad som följer av tolkning av avtal. En sådan komplettering hade normalt tolkats som om en värderingsman fyllt ut avtalet med civilrättsligt bindande avtalsinnehåll, om en skiljeman kompletterar avtalet ses kompletteringen istället som en skiljedom. Uppsatsen redogör för olika civil- och processrättsliga skillnader mellan värderingsförfarandet och skiljeförfarandet i syfte att poängtera konsekvenserna av tolkningsverksamheten.

Uppsatsen avser även att undersöka hur de civilrättsliga klanderreglerna kan tillämpas på sådant innehåll som har tillförts avtalet av tredjeman. Klanderreglerna inte är anpassade för att tillämpas på sådant avtalsinnehåll varför teoretiska problem uppstår.

De frågeställningar som uppsatsen avser att besvara är:

- Kan gränsdragningsproblematiken undvikas?
- Kan värderingsförfarandet utvecklas?
- Kan avtalslagens klanderregler tillämpas på avtalsinnehåll som tillförts av tredjeman?

1.2 Avgränsningar

Värderingsklausuler förekommer ofta vid företagsöverlåtelser och stora affärer. Trots att sådana affärer kan ha internationella inslag behandlar uppsatsen endast nationell rätt. Denna avgränsning har gjorts för att kunna göra en mer fullständig genomgång av rättsläget i Sverige och olika uppfattningar kring de båda avtalsinstituten i svensk doktrin, svensk praxis och på den svenska marknaden.

1.3 Metod och material

En traditionell juridisk metod har använts i uppsatsen vilket innebär att prejudikat, lagtext, förarbeten och doktrin har beaktats. Eftersom värderingsförfarandet inte är lagreglerat har diskussionen på många ställen baserats på doktrin istället för i lagtext och förarbeten. På vissa områden har prejudikat från HD saknats varför praxis från HovR och skiljedomar har beaktats som källa för att ge ledning till hur avtalstvister som är av intresse för denna uppsats tolkas.

1.4 Disposition

För att kunna besvara uppsatsens frågeställningar undersöks inledningsvis hur principen som säger att processuella avtal är ogiltiga per se påverkar möjligheten för parterna att formulera privaträttsliga tvistlösningsmetoder. Inledningsvis redogörs även för vad en värderingsklausul och en skiljeklausul är samt dess främsta skillnader. Detta görs för att påvisa konsekvenserna av tolkningsverksamheten. Sedan görs en mer djupgående undersökning rörande gränsdragningsproblematiken mellan klausulerna. Detta görs genom att beakta doktrin och praxis på området. Eftersom gränsdragningen görs genom avtalstolkning finns även ett kapitel rörande grundläggande avtalstolkning med i uppsatsen. En undersökning kring hur avtalslagens klanderregler kan tillämpas på avtalsinnehåll som tillförts av tredjeman avrundar uppsatsens undersökande del. Slutsatser dras löpande under uppsatsen som avslutas med en kortare analys som har för avsikt att besvara frågeställningarna.

2 Processuella avtal är ogiltiga

Nedan följer en sammanställning som avser att klargöra varför det är tillåtet att ha alternativa tvistlösningsförfaranden till en domstolsprocess trots principen som säger att processuella avtal är ogiltiga per se. Även hur principen påverkar möjligheten för parterna att formulera privaträttsliga tvistlösningsmetoder undersöks.

Den allmänna principen som säger att processuella avtal är ogiltiga per se utgör en hörnpelare i rättsordningen och finns för att säkerställa ett demokratiskt inflytande över rättsutvecklingen.⁴ Ingen ska genom kontrakt kunna avsäga sig eller berövas rätten att få sin sak prövad i domstol. Rätten till domstolsprövning finns utfäst både i konvention och lag. Endast ett fåtal undantag finns till denna bestämmelse och inget undantag sträcker sig så långt att de tillåter en part att helt avstå från sin rätt till domstolsprövning. Artikel 6 punkt 1 EKMR innehåller en grundläggande rätt till domstolsskydd som inte kan avtalas bort.⁵

Principen som säger att processuella avtal är ogiltiga per se ansågs utgöra en utgångspunkt vid införandet av RB. En överrenskommelse som tillät processavtal var tillåten endast om det var tillåtet i lag; ett löfte eller en överrenskommelse att avstå från sin rätt till rättegång var således inte gällande. Principen har inte övergivits utan den har legat till grund för senare ändringar av RB, även om principen inte alltid har lyfts fram i forskning eller praxis. Det finns ett fåtal lagstadgade undantag från principen som säger att processuella avtal är ogiltiga per se. Den mest kända är parternas rätt att låta en dispositiv tvist dem emellan avgöras genom skiljedom. Men även prorogationsavtal och derogationsavtal är tillåtna enligt lag; i de senare fallen handlar det inte om att välja bort domstolsprövningen utan istället om att välja vilken behörig domstol som

---

⁴ Westberg, Peter ”Från statlig till privat rättsskipning - reflexioner över frågan om avsägelse av rätten till domstolsprövning” s. 347.

⁵ Westberg, Peter ”Det provisoriska rättsskyddet i tvistemål, bok 2” s. 292.

ska utföra prövningen.⁶ I kommentaren till RB 49:2 § står att paragrafen är grundad på uppfattningen att avtal i processrättsliga frågor som regel anses vara ogiltiga om det inte finns bestämmelser om annat.⁷

Ett processhinder uppkommer inte om parterna har avtalat att förhandla eller medla innan de för tvisten inför domstol. Sådana regleringar har endast en kortare processuell verkan eftersom de inte utesluter rätten till domstolsprövning.⁸ Detsamma gäller avtalsregleringar som innebär att andra personer än skiljemän ska besluta i en tvistefråga mellan parterna. Det brukar sägas att parter inte kan skapa processhinder, endast genom lagar skapas processhinder.⁹

Med tanke på framtida tvister kan inte en part avsäga sig den processuella rätten att få en tvist avgjord på ett bindande sätt eller rätten att få ett beslut verkställbart. Om en näringsidkare till exempel har utfäst att följa ARN:s beslut har den inte avsagt sig rätten att i en domstol föra talan mot konsumenten. Utfästelsen innebär endast att näringsidkaren inte kan få en domstol att ändra nämndens beslut på materiella grunder. En sådan avsägelse innebär endast att näringsidkaren har avsagt sig det processuella skydd som ligger i att en domstol normalt avgör de materiella tvistefrågorna i ett rättegångsförfarande.¹⁰ Ett avsäggande av processuellt rättsskydd bör sakna giltighet om parts rätt att föra bevisning och talan på förhand har inskränkts på ett sådant sätt att tvistens utgång kan påverkas av det.¹¹

Heumans uttalande ovan kan tolkas som om han menar att domstolen inte kan pröva sådant som parterna har reglerat genom avtal. Om parterna har

---

⁶ Westberg, Peter "Från statlig till privat rättsskipning - reflexioner över frågan om avsägelse av rätten till domstolsprövning" s. 355 f.

⁷ Fitger, Peter "Kommentar till RB IV" s. 49:8.

⁸ Här är rättsläget oklart eftersom viss doktrin anser att det inte finns några tillfälliga processhinder.

⁹ Westberg, Peter "Från statlig till privat rättsskipning - reflexioner över frågan om avsägelse av rätten till domstolsprövning" s. 355 f.

¹⁰ Heuman, Lars "Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder" s. 14.

¹¹ Heuman, Lars "Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder" s. 15.

bestämt den materiella ramen för sakprövningen genom ett avtal kan domstolen inte pröva det som parterna redan kommit överrens om.

Att processuella avtal är ogiltiga hindrar inte att viss avtalsfrihet föreligger beträffande formerna för rättegången. Parterna får dock inte begränsa prövningen så mycket att rättegången inte kan anses möta rimliga krav på en rättssäker prövning.¹²

Skiljeförfarandet är att betrakta som ett av lagstiftaren godkänt undantag från principen om rätten till rättegång. För att skiljeförfarandet ska vara giltigt krävs antingen ett frivilligt åtagande genom ett avtal, en positiv lagregel eller en skiljerättslig princip. Eftersom skiljebundenheten utgör ett undantag från den grundläggande principen om rätten till rättegång ställs höga krav på bevisningen om någon part påstår att sådan avtalsbundenhet föreligger mellan parterna.¹³

De parter som har tagit med en tvistlösningsklausul där tredjeman ska avgöra en tvist dem emellan önskar självfallet att motparten ska respektera klausulen och låta tredjeman avgöra frågan innan motparten vänder sig till domstol eller skiljenämnd.¹⁴ Part som inte respekterar tvistlösningsklausulen utan vänder sig till domstol innan tredjeman hunnit utföra prövningen utför ett kontraktsbrott som kan leda till skadeståndsskyldighet. Problem uppstår dock att bedöma vilken skada som part genom att direkt vända sig till domstol eller skiljenämnd har orsakat, parterna har ju möjlighet att klandra tredjemans beslut i domstol. Det blir även svårt att avgöra skadeståndets storlek eftersom tvistlösningsklausulen inte uppställer hinder för domstol att pröva tvisten.¹⁵

---

¹² Lindskog, Stefan "Skiljeförfarande, en kommentar" s. 64 f.

¹³ Lindskog, Stefan "Skiljeförfarande, en kommentar" s. 66 f.

¹⁴ Westberg, Peter "Kontrakterad privatdomare" s. 596.

¹⁵ Westberg, Peter "Kontrakterad privatdomare" s. 597.

För att ett förfarande ska betraktas som rättssäkert krävs att parterna ska behandlas lika, de ska ha samma möjlighet att föra sin talan i processen och förfarandet ska vara transparent och rimligt förutsebart för båda parter.¹⁶

Det kan enligt det ovanstående konstateras att ett avtal, som innebär att tredjemansavgörandet inte får angripas genom ett rättsligt förfarande, är ogiltigt enligt principen som säger att processuella avtal är ogiltiga per se. Det är dock inte ogiltigt att avtala om ett sådant förfarande innan tvisten förs inför domstol eller skiljenämnd. Att tredjemansförfarandet inte är tillåtet som enda tvistlösningsmetod beror på att det inte uppfyller kraven på rättssäkerhet.

---

¹⁶ Lindskog, Stefan "Skiljeförfarande, en kommentar" s. 69.

3 Centrala skillnader mellan värderingsklausuler och skiljeklausuler

Nedan beskrivs centrala skillnader mellan värderingsklausuler och skiljeklausuler vilket är avsett som en introduktion till en följande undersökning rörande gränsdragningsproblematiken mellan de två avtalsinstituten. Skillnaderna uppmärksammas för att belysa vilken effekt tolkningen vid gränsdragningen får.

Det finns ingen harmoniserad terminologi för den tredjeman som på parternas uppdrag tillför avtalet civilrättsligt bindande avgöranden utan denne kallas i doktrin för ”värderingsman”, ”god man” och ”privatdomare”. Dessa benämningar kommer därför att användas omväxlande i uppsatsen. Termerna ”skiljeman”, ”skiljeklausul” och ”skiljedom” används med samma innebörd som i LSF.

3.1 Värderingsklausuler

I avtal om företagsöverlåtelser är klausuler som innebär att priset på företaget ska bestämmas genom ett bokslut framtaget av en utomstående part vanligt förekommande.¹⁷ Den utomstående partens uppdrag kan vara av skilda slag men den typiska avtalsbestämmelsen innebär att denne ska utföra bindande värderingar eller besiktningar av olika slag.¹⁸

Det typiska uppdraget för en god man innebär att denne ska uttala sig i en faktisk fråga. Även om parterna använder uttrycket ”avgöra” en viss fråga handlar uppdraget vanligtvis inte om att fastställa rättsverkningarna av uttalandet och än mindre om att tredjeman ska avgöra frågan med tillämpning av gällande rätt. Man har istället antagit att parterna medvetet

---

¹⁷ Edlund, Lars ”Värderingsklausuler och tillträdesbokslut” SvJT 2007 s. 311.

¹⁸ Lindskog, Stefan ”Skiljeförfarande, en kommentar” s. 51 f.

har lämnat en lucka i avtalet som man önskar att tredjeman ska fylla ut. Vid utfyllandet ska tredjeman använda sig av andra metoder än de som används vid rättskipningen.¹⁹

Upprinnelsen till tredjemansuppdraget är inte att det har uppstått en tvist mellan parterna. Det är andra omständigheter som har gjort att parterna valt att skjuta avtalets fullbordande på framtiden genom tredjemans avgörande av en viss fråga.²⁰ Ett sådant godmansavgörande har inga drag av tvistlösning eftersom uppdraget inte baseras på en tvist mellan parterna och avgörandet inte baseras på rättsregler. Parterna är dock avtalsrättsligt bundna att godkänna tredjemans avtalsutfyllnad.²¹ Parterna som har valt ett sådant förfarande är nöjda med de civilrättsliga verkningar som kan knytas till tvistlösningsklausulen genom privatdomarens avgörande eftersom de inte vill ha ett lika formellt förfarande som föreskrivs i LSF eller RB. En viktig aspekt är också att parterna vill ha kvar möjligheten att klandra privatdomarens avgörande innehållsmässigt.²²

Partsavsikten för en värderingsklausul är att tredjeman ska bestämma ett avtalsvillkor som parterna inte kan bestämma vid kontraktstillfället. Parterna anger ofta en preliminär köpeskillning i avtalet som bland annat baseras på den senaste årsredovisningen för målbolaget, det vill säga det företag som ska överlåtas. Den slutgiltiga köpeskillningen ska sedan justeras med hänsyn till eventuella värdeförändringar mellan den senaste årsredovisningen och tillträdesdagen. Justeringen baseras ofta på vad som framkommer i ett så kallat tillträdesbokslut. Tillträdesbokslutet ska visa målbolagets ekonomiska ställning på tillträdesdagen och baseras vanligtvis på målbolagets resultatrapporter efter årsbokslutet. Vanligtvis utses en revisionsbyrå för värderingen av målbolaget men även investmentbanker och andra värderingsinstitut kan anlitas för värderingen. Om en revisionsbyrå anlitas har den att utse en revisor som ska värdera målbolaget och bestämma köpeskillningen enligt god redovisningssed och de kriterier som parterna har

---

¹⁹ Westberg, Peter "Kontrakterad privatdomare" s. 599.

²⁰ Westberg, Peter "Kontrakterad privatdomare" s. 599.

²¹ Westberg, Peter "Kontrakterad privatdomare" s. 600.

²² Westberg, Peter "Kontrakterad privatdomare" s. 607.

enats om i avtalet.²³

Ett värderingsförfarande resulterar normalt i en avtalsutfyllnad där utfyllnaden har samma status som om parterna själva hade avtalat om villkoret. Det innebär bland annat att värderingen saknar exigibilitet, det vill säga att avgörandet inte kan verkställas exekutivt. För att värderingen ska kunna verkställas exekutivt krävs att den bekräftas genom dom eller skiljedom. En följd av att värderingsförfarandet har avtalskaraktär är att det kan angripas genom avtalslagen och allmänna rättsgrundsatser.²⁴

En avtalsrättslig bundenhet har inga territoriella begränsningar eftersom ett avtal är bindande i alla länder.²⁵ En skiljedom däremot är endast bindande i stater som har anslutit sig till New York-konventionen.²⁶

Det bör dock uppmärksammas i sammanhanget att en överenskommelse ibland innebär att en person i egenskap av expert eller värderingsman endast ska ge sitt utlåtande i en viss fråga. Om inget i avtalet tyder på att en sådan värdering ska vara bindande för parterna får värderingen endast bevisverkan i tvist inför en domstol eller ett skiljeförfarande och blir alltså inte civilrättsligt bindande mellan parterna.²⁷

3.2 Skiljeklausuler

Som ett utflöde av partsautonomin kan parter ingå skiljeavtal rörande sådant som de kan förlikas om, det vill säga i så kallade dispositiva tvistemål. Staten har gjort ett undantag från sitt monopol på rättsskipning genom principen om avtalsfrihet. Eftersom parter får reglera sina mellanhavanden genom avtal är det konsekvent att de också får reglera vem som får döma i en eventuell tvist dem emellan.²⁸ Ett skiljeförfarande är en form av privat

---

²³ Edlund, Lars "Värderingsklausuler och tillträdesbokslut" SvJT 2007 s. 311 f.

²⁴ Lindskog, Stefan "Skiljeförfarande, en kommentar" s. 53 f.

²⁵ Heuman, Lars "Skiljemäns rätt att komplettera avtal" s. 182.

²⁶ United Nations Conference on International Commercial Arbitration. Convention on the recognition of foreign arbitral awards, 1958.

²⁷ Heuman, Lars "Skiljemannarätt" s. 51.

²⁸ Detta gäller dock inte undantagslöst.

rättsskipning och skiljedomar, till skillnad från andra sorters privat rättsskipning, blir i likhet med domstolsdomar exigibla vilket innebär att de kan verkställas direkt. Skiljedomar får även rättsverkan vilket innebär att en domstol inte har möjlighet att ompröva skiljedomen. Förfarandet finns reglerat i LSF, men lagreglerna är relativt få för att göra det möjligt för parterna och skiljemännen att anpassa förfarandet till den aktuella tvisten. Lagreglerna finns framförallt för att tillgodose att parternas grundläggande rättssäkerhetsbehov inte åsidosätts.²⁹

En skiljedom kan undanröjas efter klandertalan om skiljemännen begått vissa handlingsfel men inte om det föreligger materiellt oriktig rättstillämpning. Det innebär bland annat att avtalslagens ogiltighetsregler inte kan användas om till exempel en part anser att skiljemännen blivit vilseledda eller grundat sitt beslut på oriktig bevisning. Det finns inte heller någon möjlighet för part att få domen upphävd enligt förutsättningsläran eller bestämmelsen om förklaringsmisstag.³⁰ En domstol har dock möjlighet att pröva om skiljemännen har begått något formellt fel. De formella fel som domstolen kan pröva är bland annat om tvisten har avgjorts av partiska skiljemän, om skiljemännen saknat behörighet att avgöra tvisten på grund av att skiljeavtalet varit ogiltigt eller otillämpligt, eller om skiljemännen har begått något allvarligt handläggningsfel som påverkat utgången av tvisten.³¹

LSF innehåller i 1 § 2 st. en regel som innebär att parterna får låta skiljemän komplettera avtal utöver vad som följer av tolkning av avtal. Denna kompletteringsbehörighet föreligger endast om parterna uttryckligen har gett skiljemännen ett sådant uppdrag. I sådant fall går skiljemännens uppdrag ut på att vara avtalsskrivare och ibland på att göra kommersiella bedömningar som normalt utförs av avtalsförhandlarna. Regeln om skiljemännens rätt att komplettera avtal bygger på principen om partsautonomi. De av skiljemännen tillagda eller ändrade klausulerna enligt 1 § 2 st. LSF blir bindande för parterna enligt de principer om rättskraft och verkställighet

---

²⁹ Heuman, Lars "Skiljemannarätt" s. 17 f.

³⁰ Heuman, Lars "Skiljemäns rätt att komplettera avtal" s. 182.

³¹ Heuman, Lars "Skiljemannarätt" s. 18 f.

som gäller för domar, medan resten av klausulerna i avtalet är gällande på avtalsrättslig grund. Det innebär att ett och samma avtal kan innehålla olika mekanismer för bundenhet. Detta medför vissa problem eftersom den avtalsrättsliga bundenheten är gällande i alla länder men en skiljedom endast erkänns i länder som anslutit sig till New York-konventionen. Möjligheten att angripa ett beslut skiljer sig också om beslutet fattats av parterna själva, en skiljeman eller om beslutet är ett avtalsrättsligt bindande beslut av tredjeman.³²

I teorin uppstår tolkningsproblem när skiljemän enligt 1 § 2 st. LSF lagt till avtalsinnehåll eftersom utgångspunkten vid all avtalstolkning är den gemensamma partsviljan. Problem uppstår eftersom tolkningen i dessa fall inte går ut på att fastställa den gemensamma partsviljan utan på att fastställa vad skiljenämnden har avsett med den klausul som de har tillfört avtalet.³³ Om skiljemännen saknat kompletteringsbehörighet men en expert har tillfogat avtalet ett bindande villkor kan skiljemännen i en tvist rörande innebörden av villkoren tolka de av experten tillagda villkoren. Det kan dock hävdas att en expert som tillfogat ett avtalsvillkor ska ges exklusiv behörighet att tolka villkoret om det blivit oklart.³⁴

I regel ses ett kompletteringsavgörande som en fastställelse och ur exigibilitetssynpunkt spelar det i sådant fall ingen roll om bundenheten är av avtalsrättslig art.³⁵ Oavsett om tredjemans avgörande utgör en dom eller inte är beslutet ofta slutgiltigt och bindande för parterna eftersom det i en senare tvistemålsprocess eller ett skiljeförfarande är svårt att kritisera en experts beslut. Det bästa parterna kan göra är att vara försiktiga och noggranna när de utser en expert eller tredjeman.³⁶

---

³² Heuman, Lars "Skiljemäns rätt att komplettera avtal" s. 180 f.

³³ Heuman, Lars "Skiljemäns rätt att komplettera avtal" s. 182 f.

³⁴ Heuman, Lars "Skiljemäns rätt att komplettera avtal" s. 184.

³⁵ Heuman, Lars "Skiljemäns rätt att komplettera avtal" s. 184.

³⁶ Horn, Norbert "Adaptation and renegotiation of contracts in international trade and finance" volume 3, s. 178.

3.3 Sammanfattning

De främsta skillnaderna mellan de två avtalsinstituterna utgörs av att en värdering får omprövas av en domstol eller skiljenämnd. Det är till och med otillåtet att förbjuda en sådan omprövning enligt principen som säger att processuella avtal är ogiltiga per se. En skiljedom är däremot processuellt bindande mellan parterna och kan därför inte omprövas på materiell grund. Ytterligare skillnader utgörs av att skiljeförfarandet endast får klandras på formell grund medan en värdering även får klandras på materiell grund, att en skiljedom endast är bindande i länder som tillträtt New York-konventionen medan en civilrättslig bundenhet är giltig i hela världen samt att en skiljedom är exigibel medan en värdering måste bekräftas genom dom eller skiljedom.

Även det faktum att LSF innehåller regler för skiljeförfarandets utförande medan värderingsförfarandet är helt formfritt utgör en stor skillnad. Trots att LSF:s regler är få och parterna i stor utsträckning har möjlighet att reglera skiljeförfarandet måste de regler som finns efterlevas eftersom en skiljedom måste leva upp till de krav på rättssäkerhet som finns avseende processuellt bindande beslut.

Alla dessa punkter bör parter vara uppmärksamma på när de väljer tvistlösningsklausul. Horns påpekande att det inte spelar någon roll om en gjord värdering utgör en skiljedom eller inte eftersom det i en efterföljande process blir svårt att kritisera en experts beslut diskuteras mer nedan.

Något som försvårar gränsdragningen mellan förfarandena är 1 § 2 st. LSF. Eftersom en skiljenämnd får fylla ut avtal utöver vad som följer av tolkning av avtal kan det inte längre hävdas att en skiljenämnd endast löser tvister och att allt som inte är föremål för en tvist avgörs av en värderingsman. Gränsdragningsproblematiken utgörs som sagt av att avgöra hur en tvistlösningsklausul ska tolkas när parterna är oense om dess innebörd. De skillnader som förfarandena innehåller utgör effekten av avtalstolkningen.

4 Grundläggande om tolkning av avtal

Eftersom gränsdragningsproblem mellan skiljeklausuler och värderingsklausuler ofta avgörs genom avtalstolkning följer nedan en sammanfattning av de tolkningsmetoder som tillämpas vid avtalstolkning samt hur rätten väljer tolkningsmetod.

4.1 Tolkning av avtal

Syftet med att tolka ett avtal är att fastställa betydelsen av en vag eller ofullständig text.³⁷ Utgångspunkten i all avtalstolkning enligt svensk rätt är att fastställa den gemensamma partsviljan vid avtalstillfället eftersom denna ska utgöra avtalsinnehåll. Om den gemensamma partsviljan inte kan fastställas används olika tolkningsmetoder för att komma fram till vilket avtalsinnehåll som istället ska gälla mellan parterna.³⁸ Dessa tolkningsmetoder redovisas kortfattat nedan.

4.1.1 Språkinriktad metod

En självklar utgångspunkt för all avtalstolkning är avtalets ordalydelse. Man antar att ordalydelsen ger uttryck för parternas vilja och utgår vid tolkningen från en objektiv bedömning av det skrivna ordet.³⁹ Den språkinriktade tolkningsmetoden kan inte alltid tillämpas vid tolkning eftersom hänsyn måste tas till andra faktorer än själva ordalydelsen vid tolkning, till exempel måste avtalssituationen och sammanhangen som orden står i beaktas.⁴⁰

---

³⁷ Ramberg, Jan, Ramberg, Christina ”Allmän avtalsrätt” 7 u, s. 148.

³⁸ Hedwall, Mattias ”Tolkning av kommersiella avtal” 2 u, s. 67.

³⁹ Ramberg, Jan, Ramberg, Christina ”Allmän avtalsrätt” 7 u, s. 148 f.

⁴⁰ Hedwall, Mattias ”Tolkning av kommersiella avtal” 2 u, s. 69 f.

4.1.2 Systeminriktad metod

En systeminriktad tolkningsmetod kan användas om avtalet är systematiskt uppbyggt. Den oklara bestämmelsen tolkas i sådant fall mot bakgrund av det system som avtalet följer i övrigt. Denna metod tillämpas främst om parterna har använt ett känt standardavtal som förlaga för sitt eget oklara avtal. I sådant fall leder den systeminriktade metoden ofta till att parternas avtal fylls ut med standardklausuler som det antingen direkt eller indirekt hänvisas till i det oklara avtalet.⁴¹

4.1.3 Branschinriktad metod

Om avtalet innehåller uttryck som är kända inom en viss bransch är det naturligt att denna betydelse blir gällande vid tolkning av omtvistade villkor i avtalet.⁴²

4.1.4 Norminriktad metod

Den dispositiva rättens huvuduppgift är att fylla ut luckor i avtal. De normer som finns i dispositiv rätt används ofta för att fastställa avtalets innehåll avseende sådant som parterna inte har avtalat om. Denna utfyllnad sker eftersom man antar att den gemensamma partsviljan kan hittas i dispositiva normer om parterna inte har avtalat bort dem.⁴³

4.1.5 Partsinriktad metod

Den partsinriktade metoden innebär en genomgång av parternas uppträdande innan, under och efter slutandet av avtalet. Avsikten är att få en bild av vad parterna borde ha, eller har insett, avseende den andre partens uppfattning om avtalsinnehållet.⁴⁴ Vid tolkning kan det även få betydelse

---

⁴¹ Hedwall, Mattias "Tolkning av kommersiella avtal" 2 u, s. 70.

⁴² Hedwall, Mattias "Tolkning av kommersiella avtal" 2 u, s. 71.

⁴³ Ramberg, Jan, Ramberg, Christina "Allmän avtalsrätt" 7 u, s. 153.

⁴⁴ Hedwall, Mattias "Tolkning av kommersiella avtal" 2 u, s. 72.

hur samma avtalsparter har uppträtt när de har ingått tidigare avtal, så kallat partsbruk.⁴⁵

4.1.6 Skälighetsinriktad metod

En skälighetsbedömning kan antingen ske genom avtalstolkning eller tillämpning av 36 § AvtL. Tolkningsmetoden är främst tillämplig vid tolkning av avtal mellan näringsidkare och konsumenter eftersom metoden bygger på att parterna står i missförhållande till varandra.⁴⁶ Genom tolkningen vill man direkt fastställa ett skäligt avtalsinnehåll. 36 § AvtL går istället ut på att först konstatera om avtalsinnehållet är oskäligt för att sedan jämka avtalsinnehållet så att avtalet blir skäligt.⁴⁷

4.2 Val av tolkningsmetod

Vilken tolkningsmetod som tillämpas avgörs av avtalstolkaren men genom praxis har vissa riktlinjer fastställts. Eftersom det är avtalstolkarens uppgift att försöka fastställa den underliggande partsviljan faller det sig naturligt att först se om det går att tillämpa den partsinriktade metoden vid tolkning. Avtalstolkaren får dock inte, vid tillämpning av den partsinriktade metoden, frångå den allmänna principen som säger att avtal ska tolkas som en helhet. Det vill säga att avtalstolkaren måste ta hänsyn till hela avtalsinnehållet, även om tvisten bara rör en klausul.⁴⁸

Nedan följer ett exempel på tillämpning av olika tolkningsmetoder vid avtalstolkning.

I NJA 1990 s. 24 beskrev HD hur de gick till väga när de tillämpade olika tolkningsmetoder. Tvisten rörde hur begreppet ”samtliga arbeten” i ett entreprenadkontrakt skulle tolkas. Käranden yrkade att ”samtliga arbeten” skulle anses gjorda när entreprenaderna godkänts vid slutbesiktningen, med

---

⁴⁵ Ramberg, Jan, Ramberg, Christina ”Allmän avtalsrätt” 7 u, s. 165.

⁴⁶ Hedwall, Mattias ”Tolkning av kommersiella avtal” 2 u, s. 72.

⁴⁷ Ramberg, Jan, Ramberg, Christina ”Allmän avtalsrätt” 7 u, s. 169.

⁴⁸ Hedwall, Mattias ”Tolkning av kommersiella avtal” 2 u, s. 73.

hänvisning till praxis i entreprenadbranschen och till branschens standardavtal AB 72. Svaranden ansåg istället att samtliga arbeten först skulle anses utförda när käranden åtgärdat de fel och brister som anmärktes på vid slutbesiktningen. HD fann att en naturlig utgångspunkt för tolkning av begreppet ”samtliga arbeten” i entreprenadavtalet var allmänt språkbruk. HD ansåg att begreppet ”samtliga arbeten” i allmänt språkbruk innebar hela arbetsprestationen som entreprenören åtagit sig att utföra. ”Samtliga arbeten” kunde inte anses vara utförda om det vid slutbesiktningen konstateras att det återstod inte helt bagatellartade arbetsuppgifter. HD undersökte därefter om avtalets innehåll eller branschpraxis gav anledning att tolka begreppet på något annat sätt. Standardavtalet AB 72 beaktades för att se om det kunde ge begreppet ”samtliga arbeten” en annan innebörd än den språkliga. Parterna hade dock i och med sitt avtal avsett att avvika från AB 72 varför standaravtalets regler inte kunde läggas till grund för tolkning av de omtvistade bestämmelserna.⁴⁹ Vid tolkning av avtalet som en helhet beaktade HD att det på en annan punkt i avtalet stod att slutbetalning skulle ske sedan entreprenaden godkänts. Om parterna hade avsett att samma tidpunkt skulle vara gällande avseende de tvistiga villkoren borde en liknande formulering ha använts där. Att så inte skett gav stöd åt uppfattningen att en annan tidpunkt åsyftats. Slutligen konstaterade HD att en tolkning enligt allmänt språkbruk och avtalets ordalydelse inte kunde anses leda till ett orimligt resultat. Därför skulle avtalsvillkoret tolkas som om skyldighet att betala inte inträdde förrän de fel och brister som upptäcktes vid besiktningen hade åtgärdats.⁵⁰

---

⁴⁹ NJA 1990 s. 24 s. 33.

⁵⁰ NJA 1990 s. 24 s. 34.

5 Gränsdragningsproblematik

Det finns olika uppfattningar om hur en tolkningstvist bör lösas när parter är oense kring vad de har avsett med en avtalsklausul som ger tredjeman rätt att avgöra en viss fråga för deras räkning. Nedan följer en sammanställning av argument i doktrin och praxis där olika uppfattningar redovisas avseende vad som är avgörande vid tolkningstvister rörande gränsdragningen. Gränsdragningsproblematiken handlar om att avgöra om en avtalsutfyllnad ska ses som en civilrättsligt bindande värdering eller som en del av en skiljeklausul.

Som utgångspunkt kan sägas att tolkningsproblem uppkommer när tredjeman har tillfört avtalsinnehåll som part önskar klandra eftersom utgångspunkten vid all avtalstolkning är den gemensamma partviljan och avtalsbestämmelsens lydelse.⁵¹ Grunden för tolkningen av ett godmansavgörande finns inte i parternas viljeförklaringar utan endast i parternas positioneringar i godmansförfarandet.⁵²

5.1 Tolkning som värderingsklausul

Edlund anser att övervägande skäl talar mot att en värdering av tredjeman är detsamma som en skiljedom om parterna inte uttryckligen har angett det i avtalet. Mot bakgrund av avtalssystematiken och syftet med klausulen anser han att en presumtion talar mot att parterna har avsett att låta sådana avgöranden få skiljedomskaraktär eftersom den typiska partsavsikten med en värderingsklausul är att hitta en mekanism som gör att parterna får ett pris fastställt på ett sätt som parterna själva är oförmögna att uppnå vid avtalsslutet.⁵³

---

⁵¹ Heuman, Lars "Skiljemäns rätt att komplettera avtal" s. 182 f.

⁵² Lindskog, Stefan "Skiljeförfarande, en kommentar" s. 53 f.

⁵³ Edlund, Lars "Värderingsklausuler och tillträdesbokslut" SvJT 2007 s. 314.

Avtal om företagsöverlåtelser innehåller normalt en skiljeklausul men det finns mycket sällan en koppling mellan värderingsklausulen och skiljeklausulen i avtalstexten. Frågan är om värderingen kring tillträdesbokslutet ska ses som ett särskilt skiljeförfarande eller om det handlar om ett annat slags avgörande om det inte finns någon koppling mellan de två klausulerna. Om värderingen inte tolkas som ett särskilt skiljeförfarande har parterna endast låtit värderingsmannen bestämma en punkt i avtalet, de har inte avtalat om en prorogation av prisfrågan till ett särskilt slags skiljeförfarande. Värderingen utgör i sådant fall avtalsutfyllnad där värderingen blir avtalsinnehåll med samma rättsliga status som resten av avtalsinnehållet.⁵⁴

Skiljemän får, så som redovisats ovan, komplettera avtal utöver vanlig tolkning av avtal enligt 1 § 2 st. LSF, förutsatt att parterna har avtalat om detta. Edlund anser att uttryckliga utvidgningar av skiljeklausuler till att avse avtalsutfyllnad är mycket sällsynta och att en reglering som innebär en utvidgning av skiljeklausulen har sin plats i själva skiljeklausulen och inte i en separat klausul i avtalet.⁵⁵ Han framför även att det inte kan anses föreligga en tvist i prisfrågan eftersom parterna är överrens om att en värdering ska komma till stånd.⁵⁶

Heuman anser att om parterna inte har avtalat att tredjeman ska vara verksam som skiljeman eller bedöma frågan enligt LSF utan endast avgöra frågan på ett för parterna bindande sätt är avgörandet civilrättsligt bindande och utgör inte en exigibel skiljedom. Det blir än tydligare om samma avtal innehåller både en värderingsklausul och en skiljeklausul. Som exempel tar Heuman ett kontrakt rörande en företagsöverlåtelse som försetts med en skiljeklausul. På ett annat ställe i kontraktet anges det att en viss revisor ska bestämma värdena i en balansräkning på ett för parterna bindande sätt. Revisorns yttrande i sakfrågan får, enligt honom, bindande verkan för skiljemännen vilket innebär att skiljemännen ska avvisa bevisning som

---

⁵⁴ Edlund, Lars "Värderingsklausuler och tillträdesbokslut" SvJT 2007 s. 313.

⁵⁵ Edlund, Lars "Värderingsklausuler och tillträdesbokslut" SvJT 2007 s. 313.

⁵⁶ Edlund, Lars "Värderingsklausuler och tillträdesbokslut" SvJT 2007 s. 314.

syftar till att visa att värderingen är oriktig. Skiljemännen får dock pröva en tvist om part påstår att revisorn har gått utöver sitt uppdrag.⁵⁷ Det måste dock uppmärksammas att en överrenskommelse som innebär att en person som expert eller värderingsman ska avge sitt utlåtande i en fråga inte blir bindande för parterna utan endast får bevisverkan inför domstol eller skiljenämnd om det inte finns något som tyder på att värderingen ska ha bindande verkan för parterna.⁵⁸

Heuman hävdar även att användningen av uttrycket skiljeförfarande eller skiljedom inte utesluter att parterna i vissa fall likväl kan ha avsett att prövningen inte ska utmynna i en skiljedom utan t.ex. endast i ett avgörande av intern föreningsrättslig betydelse.⁵⁹ Detta stödjer han på det första rättsfallet nedan.

I Hovrätten över Skåne och Blekinge mål Ö 911/91 bedömdes att en skiljedomstols beslut var att betrakta som ett beslut i en intern föreningsangelägenhet ägnat att upprätthålla ordningsregler i föreningen. Skiljedomstolen hade inte tagit befattning med målet enligt lagen (1929:145) om skiljemän (nu LSF) utan som ett föreningsorgan. Därför ansågs inte heller reglerna i lagen om skiljemän avseende klander och ogillande vara tillämpliga på beslutet.⁶⁰

I RH 1980:48 bedömde Svea HovR i enlighet med TR:s dom att en paragraf med lydelsen: ”Vid tvister uppkomna i samband med tolkningen av detta kontrakt skall parterna i första hand utse varsin representant att lösa tvistemålet. I andra hand må tvisten hänskjutas till svensk domstol.”, inte utgjorde en skiljeklausul. Det kunde inte anses framgå otvetydigt att parterna avsett att till avgörande av tredjeman villkorslöst överlämna vare

---

⁵⁷ Heuman, Lars ”Skiljemannarätt” s. 50 f.

⁵⁸ Heuman, Lars ”Skiljemannarätt” s. 51.

⁵⁹ Heuman, Lars ”Skiljemannarätt” s. 51 och där gjord hänvisning.

⁶⁰ Hovrätten över Skåne och Blekinge Ö 911/91 s. 3.

sig tolkningsfrågor eller andra i anledning av kontraktet uppkomna tvistefrågor.⁶¹

En sådan formulering som den ovan strider inte heller mot principen som säger att processuella avtal är ogiltiga per se eftersom det är tillåtet att ställa upp tillfälliga processuella hinder innan domstolsprövningen. Denna uppfattning delas dock inte av all doktrin, så som påpekats ovan.

Lindskog benämner värderingsklausuler som godmansavtal. Han anser att gränsdragningen mellan skiljeavtal och godmansavtal bör bestämmas med utgångspunkt i vad som kan anses vara avtalat mellan parterna. Det avgörande är om parterna har avtalat att resultatet av bedömningen ska vara förenat med sådana rättsverkningar som gäller för en skiljedom eller inte. Vid osäkerhet bör parterna antas ha avsett ett godmansförfarande eftersom avtalströskeln till ett skiljeavtal är något förhöjd, vilket innebär att det finns ett visst tydlighetskrav för att ett avtalsvillkor ska bedömas vara ett skiljeavtal. Förhållandet att parterna bestämt att de inte ska klandra värderingen utgör normalt inte en förklaring om ett skiljeavtal. En inte ovanlig situation är att det finns en skiljeklausul i ett avtal men att det i samma avtal även finns en bestämmelse om att en viss värdering ska ske av revisorer. Värderingen bör i sådant fall anses vara ett godmansavgörande.⁶²

Westberg anser att det vid tolkning av avtal ofta görs en sammanhangstolkning. Eftersom det idag inte finns någon annan slags etablerad privat rättsskipning än skiljeförfarandet presumeras parterna ha åsyftat skiljeförfarandet när de har tagit med en klausul som innebär att tredjeman ska avgöra en tvist för parternas räkning. Med en sådan slags sammanhangstolkning ges inte utrymme för någon alternativ tvistlösning vid sidan av skiljeförfarandet.⁶³

---

⁶¹ RH 1980:48.

⁶² Lindskog, Stefan "Skiljeförfarande, en kommentar" s. 55 f.

⁶³ Westberg, Peter "Kontrakterad privatdomare" s. 588 f.

Westberg räknar upp olika förslag som doktrin hävdar utgör det avgörande momentet vid gränsdragningen mellan skiljeavtal och godmansavtal. Enligt honom utgörs det första förslaget av doktrin som anser att det avgörande ligger i att undersöka om parterna har avsett att tredjemansavgörandet ska vara bindande för parterna eller inte. Westberg hävdar att denna omständighet inte kan vara avgörande för en tolkning som skiljeklausul eftersom det även måste vara möjligt för parterna att avtala om ett civilrättsligt bindande beslut. Ett annat förslag är att undersöka om tredjeman ska lösa en tvist mellan parterna. Om det föreligger en tvist ska tredjemansavgörandet anses utgöra en skiljedom, om det däremot inte föreligger en tvist mellan parterna ska tredjemansavgörandet anses vara ett godmansbeslut där parterna endast låtit tredjeman fylla ut avtalet. Westberg hävdar att en sådan ordning ännu inte har etablerats och att exempelvis 1 § 2 st. LSF som innebär att en skiljenämnd ges möjlighet att komplettera ett avtal innebär att en sådan avvägning inte kan vara avgörande.⁶⁴ Ett tredje förslag är att undersöka vilka rättsverkningar som parterna har eftersträvat. Det är dock problematiskt att vid en senare avtalstolkning avgöra vad parterna vid kontraktstillfället har åsyftat för effekter om de inte angett dem i avtalet. Det som brukar beaktas vid en sådan tolkning är upprinnelsen till tredjemansuppdraget, vilket uppdrag tredjeman har enligt avtalet, vilket resultat som parterna förväntar sig, vilka metoder som tredjeman har att använda för att fullgöra sitt uppdrag samt vilka rättsliga effekter som resultatet ska ge.⁶⁵

Westberg framför även åsikten att det kan uppfattas som en slags fullmaktskonstruktion när parterna överlåter sin avtalsmakt på tredjeman eftersom tredjeman ges mandat att företa en bindande rättshandling för fullmaktsgivarens räkning. Det kan även ses som en slags medelbar förlikning mellan parterna eftersom parterna har avtalat om att följa en framtida uppgörelse dem emellan som löses av en privatdomare.⁶⁶

---

⁶⁴ Westberg, Peter "Kontrakterad privatdomare" s. 594.

⁶⁵ Westberg, Peter "Kontrakterad privatdomare" s. 595 f.

⁶⁶ Westberg, Peter "Kontrakterad privatdomare" s. 602.

5.2 Tolkning som skiljeklausul

I NJA 1993 s. 436 prövades frågan om en klausul, där det hade avtalats att tredjeman skulle värdera en tillgång, skulle tolkas som en värderingsklausul eller en skiljeklausul. TR uttalade att ett skiljeavtal måste innehålla två moment, dels angivande av en fråga och dels en förklaring om att denna fråga hänskjutits till skiljemännen för ett avgörande. TR ansåg det vara oväsentligt om skiljemännen betecknas som skiljemän, goda män eller förlikningsmän, bara funktionen var den som avses i skiljemannalagen. I klausulen stod: ”Egendomen ska inventeras och värderas av parterna per tillträdesdagen. Kan parterna ej enas om vilka värden som skall gälla, skall värdena med bindande verkan för parterna fastställas av en av handelskammaren i Jönköping utsedd värderingsman.” Tingsrätten bedömde att bestämmelsen i köpeavtalet uppfyllde kraven för en skiljeklausul. Värderingsmannens avgörande var således en skiljedom och kunde därför inte prövas av tingsrätten.⁶⁷

I målet görs en sambandstolkning enligt den modell som påpekas av Westberg ovan. Om alla klausuler rörande förfaranden vilka inte kan anses påkalla ett domstolsförfarande tolkas som om att parterna har åsyftat ett skiljeförfarande lämnas inget utrymme för alternativa tvistlösningsförfaranden vid sidan av skiljeförfarandet. Detta skulle kunna få långtgående konsekvenser; om part vet att det vid tvist garanterat kommer att tolkas som om parterna har avtalat om ett skiljeförfarande eftersom rätten inte erkänner alternativa tvistlösningsförfaranden är det ”riskfritt” för parten att gå med på att införa en värderingsklausul i avtalet. I ett senare skede är det endast för den part som egentligen velat ha ett avgörande i form av en skiljedom att klandra klausulen för att värderingen ska ses som en skiljedom. Denne part kanske dessutom redan har fått vissa eftergifter av motparten för att gå med på ett värderingsförfarande. Om alla benämningar på tredjeman tolkas som om parterna har åsyftat en skiljeman går det inte att i klausulen formulera sig bort från en tolkning som skiljeförfarande.

---

⁶⁷ NJA 1993 s. 436, s. 445.

Hassler och Cars hävdar att det i ett skiljeavtal inte uttryckligen behöver anges att avgörandet av en tvistefråga hänskjuts till skiljemän. De anser att det inte är termerna som förekommer i Skiljemannalagen (nu LSF) som är avgörande. Det avgörande är istället att det av avtalet otvetydigt framgår att parterna har velat överlämna frågan till tredjemansavgörande. Parterna behöver inte använda terminologin skiljeman eller skiljedom utan de kan likaväl använda sig av orden god man, kompromissarie, arbitrage, kompromiss eller liknande.⁶⁸

Hassler och Cars för en liknande argumentation som tingsrätten i NJA 1993 s. 436 eftersom de anser att en klausul ska tolkas som skiljeklausul så snart det av avtalet otvetydigt framgår att parterna har velat överlämna frågan till tredjemans avgörande. De anser precis som tingsrätten att parterna inte behöver benämna tredjeman som skiljeman för att denna tolkning ska göras. En sådan tolkning ger inte utrymme för något alternativt tredjemansförfarande vid sidan av skiljeförfarandet.

Vidare har Hassler och Cars argumentation samma utgångspunkt som Lindskogs eftersom alla tre anser att gräsdragningen ska göras genom att beakta om utifall parterna har avsett att resultatet av tredjemans avgörande ska vara förenat med de rättsverkningar som gäller för en skiljedom eller inte. De anser således att det är partsavsikten som ska undersökas. Analysen av gränsdragningsproblematiken går dock ett steg längre i Lindskogs argumentation eftersom han belyser möjligheten att parterna kanske endast velat bli civilrättsligt bundna av tredjemansavgörandet. I Lindskogs fall blir steg ett att avgöra om parterna har avtalat om ett domstolsförfarande. Steg två blir därefter att avgöra om parterna har avtalat om ett skiljeförfarande eller ett värderingsförfarande. I Hassler och Cars fall stannar man vid steg ett och tolkar allt som inte kan ses som ett påkallande av domstolsförfarande som ett skiljeförfarande. Som Westberg påpekat kan det vara svårt att vid en tvist klarlägga vad parter har avsett för effekter av tredjemansavgörandet vid avtalstillfället om inte ledning för det ges i avtalet. Därför blir antagligen en

---

⁶⁸ Hassler, Åke; Cars, Thorsten "Skiljeförfarande" 2 u, s. 38 f.

sådan gränsdragningsmetod svårtillämpad i praktiken.

Även i NJA 1925 s. 29 ansågs värderingsklausulen utgöra en skiljeklausul. I avtalsvillkoret stod att ”synemännen gavs den befogenhet som tillkom skiljemän.”⁶⁹ Käranden menade att klausulen om synemännen endast avsåg att reglera synemännens antal och sättet de skulle utföra synen på och inte ett skiljeavtal. Svaranden menade dock att de hade överlåtit åt skiljemän att på ett för parterna bindande sätt bestämma egendomens skick vid tillträdet och avträdet.⁷⁰

Heuman framför en motsatt åsikt till det ovanstående när han skriver att det är viktigt att avtalsparter tydligt anger om en klausul om tvistlösning avser att ge en skiljeman rätt att meddela en bindande dom eller om den ger tredjeman kompetens att fatta ett avtalsrättsligt bindande beslut för parterna. Om det anges att en tvist ska avgöras av skiljemän eller enligt LSF:s regler råder det inte någon tvekan om vad som avses, enligt honom. Föreskrivs det däremot att en revisor eller annan person ska avgöra vissa värderingsfrågor på ett bindande sätt utgör en sådan föreskrift inte en skiljeklausul, utan enbart en överenskommelse om att en avtalsrättsligt bindande tvistlösning.⁷¹

Här betonar Heuman betydelsen av ordvalet vid avtalsskrivandet. Om parterna har valt att tillämpa LSF:s terminologi finns det enligt honom ingen anledning till att tolka saken annorlunda än att de har åsyftat en skiljeklausul. Kanske vore det bra att inte nöja sig med att göra en bokstavstolkning av avtalsklausulen utan att alltid gå vidare och beakta avtalet som helhet vid avtalstolkning. Att göra en helhetsbedömning av avtalet är som redovisats ovan en vedertagen princip vid avtalstolkning. Om avtalet exempelvis innehåller två klausuler där den ena klausulen reglerar en skiljeman som ska lösa eventuella framtida tvister mellan parterna medan den andra klausulen reglerar en skiljeman som ska fylla ut en specifik fråga i avtalet är det inte lämpligt att avgöra tolkningstvisten enbart genom

---

⁶⁹ Edlund, Lars ”Värderingsklausuler och tillträdesboksut” SvJT 2007 s. 313.

⁷⁰ NJA 1925 s. 29.

⁷¹ Heuman, Lars ”Skiljemäns rätt att komplettera avtal.” s. 185.

bokstavstolkning. Om avtalstolkaren endast gör en bokstavstolkning kommer båda klausulerna att beaktas som skiljeklausuler eftersom de båda innehåller LSF:s terminologi. Syftet med att parterna har valt att reglera saken i två olika klausuler och vad detta innebär för avtalet kommer inte att beakta i sådant fall vilket kan leda till en feltolkning av avtalet.

Horn skriver att domstolar och vissa författare till doktrin anser att beslut av tredjeman som innebär verklig konfliktlösning ska beaktas som en skiljedom.⁷² Berglund anser att det måste röra sig om en tvist för att det ska vara frågan om ett skiljeförfarande samt att det ska röra sig om en rättslig prövning. Om köpare och säljare kommer överrens om att låta tredjeman bestämma köpeskillingens storlek föreligger ingen tvist. Det avtalsinnehåll som tredjeman tillför avtalet ligger i så fall helt inom privaträttens område och inte inom skiljemannaförfarandet.⁷³

Genom tillkomsten av LSF 1 § 2 st. kan skiljemän fylla ut avtal och deras funktion består inte längre i att endast avgöra tvister, varför Horns och Berglunds argumentation kan tyckas vara något föråldrad. Även Edlunds påpekande ovan, att det inte kan sägas föreligga en tvist i prisfrågan eftersom parterna är överrens om att en värdering ska komma till stånd blir onödig eftersom skiljemän får fylla ut avtal.

5.3 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan det sägas att viss doktrin å ena sidan tycks vara ense om att utifall det finns både en skiljeklausul och en värderingsklausul i samma avtal ska det ses som en indikation på att parterna har åsyftat att tredjemans värdering ska utgöra just en värdering och inte en skiljedom. För att värderingen i sådant fall ska utgöra en skiljedom krävs det en uttrycklig koppling mellan de två klausulerna i avtalet. Det har även hävdats att om det råder tvivel kring vad parterna har åsyftat ska en tolkning som

---

⁷² Horn, Norbert "Adaptation and renegotiation of contracts in international trade and finance" volume 3, s. 178.

⁷³ Berglund, Hadar "Om skiljeavtal och skiljedom" s. 18 f.

värderingsklausul ha företräde eftersom det är den minst ingripande tolkningen för parterna.

Å andra sidan räcker det enligt viss praxis och doktrin att ordet skiljeman används i klausulen för att tolka den som en skiljeklausul. Viss doktrin anser dock att ordet skiljeman inte ska ha avgörande betydelse vid gränsdragningen utan att det avgörande istället bör räcka med att det står klart att parterna i och med införandet av klausulen i avtalet inte har velat få till stånd ett domstolsförfarande vid en eventuell framtida tvist. Det kan dock antas att parter som använder formuleringen skiljeman om den tredje part som ska utföra en bedömning har bevisbördan för ett påstående att parterna endast åsyftat en civilrättslig bundenhet.

Man kan se att viss doktrin på senare tid har börjat förespråka en tolkning som gör det möjligt för parter att avtala om andra tvistlösningsförfaranden än skiljeförfarandet och domstolsförfarandet. Detta ligger i linje med den kritik som har riktats mot skiljeförfarandet på senare år. Doktrin som förespråkar en tolkning som skiljeklausul endast på grund av att parterna inte har åsyftat ett domstolsförfarande känns i ett sådant sammanhang förlegat. Om det endast gick att välja mellan skiljeförfarandet och domstolsförfarandet vore en sådan gränsdragning troligtvis rättvisande men i nuläget när parter vill få till stånd alternativa tvistlösningsförfaranden kan dessa inte ignoreras vid tolkningen och man måste ha ett vidare perspektiv vid gränsdragningen.

6 Avtalslagens tredje kapitel

Om avtalsklausulen tolkas som en värderingsklausul medför det, så som redovisats ovan, att värderingen är civilrättsligt bindande för parterna. Det innebär i sin tur att de civilrättsliga lagarna är tillämpliga för att klandra avtalsinnehållet.

6.1 Problem med att tillämpa avtalslagen på tredjemans beslut

Om en part är missnöjd med det avtalsinnehåll som tredjeman har tillfört avtalet kan parten försöka få avtalsinnehållet jämkat eller ogiltigförklarat enligt avtalslagens regler. Eftersom tredjeman har tillfört avtalsinnehållet föreligger dock vissa problem rörande klander av avtalsinnehållet vilka undersöks nedan.

Avtalslagen är inte anpassad för situationer då tredjeman har tagit civilrättsligt bindande beslut för parternas räkning och begått handläggningsfel som leder till att ena parten vill angripa beslutet. Det har dock ansetts att klanderreglerna i avtalslagen ska kunna tillämpas analogt när en part begär att en domstol ska upphäva eller ogiltigförklara ett avtalsrättsligt bindande beslut som tredje man fattat på parternas uppdrag, trots att de inte är anpassade för situationer då tredjeman har tillfört avtalsinnehåll.⁷⁴

Parter som har avtalat att tredjemansavgörandet ska vara bindande för dem förlorar sin mening om avgörandet kan klandras på formell och materiell grund. Poängen med att avtala om en bindande avtalsreglering är att skapa stabilitet i parternas rättsförhållande. Westberg anser att parter som vill ha möjlighet att angripa tredjemansavgörandet eventuellt kan ha med en tidsangivelse inom vilken parterna har möjlighet att klandra beslutet.⁷⁵ Inte

---

⁷⁴ Heuman, Lars "Skiljemäns rätt att komplettera avtal" s. 182 f.

⁷⁵ Westberg, Peter "Kontrakterad privatdomare" s. 601.

heller Edlund anser att en låg tröskel mot omprövning av värderingsmannens beslut är förenligt med tanken att värderingsmannens avgörande ska vara slutligt och bindande för parterna.⁷⁶

Enligt Westberg finns det olika förslag på hur man ska kunna särskilja fall där tredjemansavgörandet inte ska kunna angripas och sådana fall som kan leda till jämkning eller upphävande av tredjemansavgörandet. Ett förslag som har framförts är att det inte räcker med att fastställa att privatdomaren har begått fel vid utförandet av sitt uppdrag för att ogiltigförklara eller jämka avgörandet. Felet ska även ha föranlett ett oskäligt resultat för att det ska vara möjligt att jämka avtalet. Förslaget kräver dock att det är möjligt att fastställa ett objektivt riktigt resultat med vilket privatdomarens resultat jämförs för att se om en väsentlig avvikelse föreligger. Problemet med förslaget ligger i att det är svårt att fastställa en objektiv bedömning eftersom det normalt ingår i privatdomares uppdrag att göra vissa skönsmässiga bedömningar. Ett alternativt förslag som Westberg bemöter är att undersöka hur grava fel som privatdomaren har gjort och endast i fall där privatdomaren har gjort sig skyldig till ett grovt metodfel ska det vara möjligt att ogiltigförklara eller jämka beslutet. Det senare förslaget bygger på en analogi till regleringen om uppenbart oriktig rättstillämpning som finns inom den statliga rättskipningen. I sådant fall skulle privatdomarens avgörande inte vara bindande för parterna när denne begått ett så grovt metodfel som utgör uppenbart oriktig rättstillämpning. Förslaget innebär att det blir lika svårt att klandra en privatdomares beslut som att klandra en skiljedom. Detta framstår som en uppenbar nackdel eftersom parterna har valt bort skiljeförfarandet med dess snäva klanderregler. Parterna har istället valt att anlita en privatdomare eftersom det är troligt att de önskat större möjligheter att angripa beslutet än vad de har genom skiljeförfarandet.⁷⁷

Doktrin verkar ense om att man kan tillämpa civilrättsliga regler analogt på tredjemans bedömning vilket baseras på propositionens uttalande. I vilken

---

⁷⁶ Edlund, Lars "Värderingsklausuler och tillträdesboksut" SvJT 2007 s. 317.

⁷⁷ Westberg, Peter "Kontrakterad privatdomare" s. 603.

utsträckning tredjemans beslut ska kunna klandras förefaller dock inte vara helt klarlagt.

6.2 36 § Avtalslagen

I det följande undersöks hur klanderreglerna i avtalslagen i praktiken kan tillämpas på tredjemans beslut.

I Prop. 1975/76: 81 ”om ändring i lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 36 §” framhöll departementschefen att de möjligheter som för närvarande finns i 28-32 §§ AvtL för att angripa en rättshandling på grund av omständigheter vid dess tillkomst har ett relativt begränsat användningsområde eftersom de avser speciella situationer där någon part har varit utsatt för tvång, svek eller liknande. För att bestämmelserna ska kunna användas krävs också i princip att motparten varit i ond tro.⁷⁸

33 § AvtL är mer allmänt formulerad men dess räckvidd är begränsad genom att det krävs att omständigheterna är så allvarliga att det skulle strida mot tro och heder att med vetskap om dem åberopa rättshandlingen mot den mot vilken handlingen företagits. Den nya generalklausulen bör ge möjlighet att ingripa om 28-32 §§ AvtL inte är tillämpliga.⁷⁹

I propositionen står att 36 § AvtL föreslås vara tillämplig inom hela förmögenhetsrätten. Det kan också komma i fråga att tillämpa generalklausulen analogt exempelvis inom familjerätten. Enligt förslaget ska generalklausulen kunna tillämpas på alla typer av förmögenhetsrättsliga avtal.⁸⁰

På grund av det ovanstående undersöks i det följande endast möjligheten att klandra tredjemansavgörandet enligt 36 § AvtL.

---

⁷⁸ Prop. 1975/76:81 s. 125.

⁷⁹ Prop. 1975/76:81 s. 125.

⁸⁰ Prop. 1975/76:81 s. 135.

36 § 1 och 2 st. AvtL lyder:

”Avtalsvillkor får jämkas eller lämnas utan avseende, om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheter vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt. Har villkoret sådan betydelse för avtalet att det icke skäligen kan krävas att detta i övrigt ska gälla med oförändrat innehåll, får avtalet jämkas även i annat hänseende eller i sin helhet lämnas utan avseende.

Vid prövning enligt första stycket skall särskild hänsyn tagas till behovet av skydd för den som i egenskap av konsument eller eljest intager en underlägsen ställning i avtalsförhållandet.”

Om ett villkor anses oskäligt beror många gånger på hur avtalet i övrigt är utformat. Exempelvis kan ett villkor som normalt verkar otillbörligt vägas upp av andra förmåner för den till synes förfördelade parten. Det finns dock vissa villkor som oftast är otillbörliga och där jämkning enligt generalklausulen generellt bör kunna ske. Exempel på sådana klausuler är om ena parten har ensam beslutanderätt i en fråga, det vill säga om köparen är bunden av sitt anbud under obegränsad tid medan säljaren när som helst kan välja att anta anbudet eller inte. Ett annat exempel på detta är prisklausuler, som innebär att ena parten ensidigt får avgöra om inträffade förändringar i avtalsförhållandet motiverar en prishöjning eller prissänkning. Även klausuler som innebär att säljaren ensam får avgöra om fel föreligger i en vara som köparen reklamerar är normalt otillbörliga. Skälen för att jämka ett avtal eller en klausul blir större om villkoren har utvecklats av en överlägsen part. Av uppenbara skäl bör det dock inte vara möjligt att jämka alla avtal som inte innebär en rättvis fördelning mellan parterna. Detta gäller särskilt vid rena affärsförhållanden där avtalet är präglat av medvetet risktagande från båda parter. Vid rena

affärsförhållanden, där parterna gör medvetna risktaganden brukar det således inte föreligga skäl för jämkning.⁸¹

Intagandet av en värderingsklausul i ett avtal måste anses vara ett medvetet risktagande av båda parter. Om prisförändringen mellan kontraktstillfället och tillträdesdagen vore given på förhand skulle det inte finnas någon mening med att avtala om en senare värdering. Det borde således vara rimligt att värdet på kontraktsföremålet kan förändras oberäknat mycket för båda parter. På grund av det medvetna risktagandet borde jämkning av tredjemans bedömning med hjälp av 36 § avtalslagen vara svårt att få till.

Generalklausulen ska kunna tillämpas på alla slags villkor, något undantag för villkor som avser vederlaget för en prestation har inte gjorts och därför bör även priset kunna jämkas med stöd av generalklausulen.⁸² De fall där jämkning av priset kan komma i fråga borde framför allt vara om en överlägsen part på ett otillbörligt sätt utnyttjat sin ställning för att få ett oskäligt högt pris. Generalklausulen är på så vis ett bra komplement till ogiltighetsregeln i 31 § AvtL. Jämkning av priset kan också ske när förhållandena vid avtalets ingående har ändrats på ett sätt som inte kunnat förutses av parterna. En oväntad ökning av kostnaderna för en prestation kan leda till att vederlaget räknas upp. I vissa fall kan jämkning ske mot bakgrund av den allmänna prisutvecklingen och därför räknas upp eller ned om prisutvecklingen får priset att framstå som oskäligt.⁸³

I en norsk skiljedom kallad Ula-domen (1990-02-21) undersöktes möjligheten att tillämpa 36 § AvtL mellan två näringsidkare. Statoil hade fått en oväntad fördel gentemot BP genom en oförutsebar ökning av en oljefyndighet. Detta medförde en ökad vinst för Statoil på mellan 3 och 5 miljarder norska kronor. Skiljemännen jämkade inte avtalet eftersom de ansåg att avtalet i sig hade en acceptabel riskfördelning. Att den ena parten hade fått en oförutsebar fördel och inte en nackdel kan ha påverkat utfallet,

---

⁸¹ Prop. 1975/76:81 s. 118 f.

⁸² Prop. 1975/76:81 s. 137.

⁸³ Prop. 1975/76:81 s. 138.

enligt Ramberg.⁸⁴

I den så kallade Esso-domen, även det en norsk skiljedom (RG 1976 s. 650), tilläts Esso att höja priset på nafta med 100 % till ett kommunalt gasverk eftersom avtalet hade blivit oskäligt enligt 36 § AvtL. Esso hade skrivit på ett 10-årigt leveransavtal till kommunen men på grund av energikrisen år 1973 höjdes priset på råolja med 300-400 %. Avtalet blev därmed oskäligt och kunde jämkas i skärpande riktning för kommunen.⁸⁵

Enligt propositionen finns det starka skäl för att använda 36 § AvtL för att jämka eller åsidosätta avtalsvillkor på grund av senare inträffade förhållanden. Departementschefen poängterar dock att avsikten inte är att varje förändring av förhållanden ska kunna leda till jämkning. För att ett villkor ska kunna jämkas krävs att villkoret med hänsyn till de ändrade omständigheterna framstår som oskäligt. Det ligger därför i sakens natur att skäl för jämkning oftare föreligger i långvariga avtalsförhållanden. Frågan om jämkning hör dessutom samman med parternas möjligheter att överblicka konsekvenserna av avtalet. Har parterna räknat med möjligheten att förhållandena kan ändras och kommit överrens om vem som ska stå risken för oförutsedda förändringar är det inte påkallat att jämka avtalet om sådana förändringar inträffar.⁸⁶

Att en värdering sker utgör inte en oförutsedd förändring för parterna, inte heller dess konsekvenser kan anses vara oförutsebara. Eftersom en värdering oftast inträffar per tillträdesdagen som normalt infaller relativt nära kontraktsdagen föreligger inte heller grund att jämka avtalet på grund av ett långvarigt kontraktsförhållande som blivit oskäligt med tiden. Det faktum att tidsperioden innan värderingen kommer till stånd normalt är relativt kort beror rimligtvis på att parterna just velat ha möjlighet att överblicka konsekvenserna av värderingen. Om något exceptionellt inträffat, till exempel en liknande finanskris som vi har sett i höst, skulle det möjligtvis

---

⁸⁴ Ramberg, Jan, Ramberg, Christina ”Allmän avtalsrätt” 7u. s. 175 ff.

⁸⁵ Ramberg, Jan, Ramberg, Christina ”Allmän avtalsrätt” 7u. s. 175 ff.

⁸⁶ Prop. 1975/76:81 s. 127.

gå att jämka resultatet eftersom svängningarna på finansmarknaden troligtvis ligger utanför ramarna för vad parterna haft möjlighet att förutse vid kontraktstillfället. Med tanke på de norska skiljedomarna ovan borde det dock krävas mycket stora prisfall för att en jämkning av priset ska komma till stånd även vid oförutsett stora förändringar.

6.3 Sammanfattning

I doktrin är man ense om att avtalslagens klanderregler kan tillämpas analogt på ett tredjemansavgörande. 36 § AvtL kan således tillämpas för att jämka eller ogiltigförklara en klausul som tredjeman har tillfört avtalet. Avtalsvillkor får jämkas eller ogiltigförklaras om avtalet är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheter vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden eller omständigheterna i övrigt.

Om man utgår från att tredjeman inte utses ensidigt utan att denne utses gemensamt av parterna har ingen part använt en överlägsen ställning för att få fram ett fördelaktigt pris vid värderingen. Ingen part kan påverka utfallet av värderingen mer än den andra utan att tredjeman begår ett formellt fel i form av jäv. Formella fel kan angripas både inom skiljeförfarandet och inom värderingsförfarandet. Skäl att jämka avtalet på grund av omständigheter vid avtalets tillkomst förefaller alltså saknas när parterna utser tredjeman gemensamt.

Skäl till jämkning med hänsyn till avtalets innehåll föreligger inte heller om tredjeman har utfört sitt uppdrag på ett korrekt sätt. Tredjeman utför sitt uppdrag i egenskap av expert och har därför ofta rätt att göra vissa skönsmässiga bedömningar. I praktiken blir det troligtvis blir svårt för en missnöjd part att föra bevisning mot dessa. Om tredjeman har gått utanför sitt uppdrag eller inte följt parternas anvisningar föreligger istället ett formellt fel.

Om en part har positionerat sig på felaktiga fakta eller om tredjeman har fått felaktig information av ena parten inför värderingen borde den missledda

parten kunna klandra beslutet. Frågan är bara på vilken grund eftersom förfarandet inte är felaktigt utfört utan felet ligger istället i parternas positionerande eller i den felaktiga uppgiften. Kan man då klandra tredjemans beslut som faktiskt är rätt men baserat på fel fakta?

Eftersom parterna har gjort ett medvetet risktagande vid införandet av klausulen föreligger inte heller skäl till jämkning på grund av senare inträffade förhållanden.

Om parterna i praktiken har mycket svårt att klandra tredjemans beslut på materiell grund leder det till att tredjemansavgörandet är lika bindande som en skiljedom. Jag håller således med Horns uttalande när han påstår att oavsett om tredjemansavgörandet utgör en dom eller inte är beslutet ofta slutligt och bindande för parterna eftersom det i en senare tvistemålsprocess eller ett skiljeförfarande skulle vara svårt att kritisera en experts beslut. Han hävdar att det bästa parterna kan göra är att vara försiktiga och noggranna när de utser en expert eller tredjeman.⁸⁷

---

⁸⁷ Horn, Norbert "Adaptation and renegotiation of contracts in international trade and finance" volume 3, s. 178.

7 Slutsatser

Syftet med uppsatsen har varit att redogöra för olika civil- och processrättsliga skillnader mellan värderingsklausuler och skiljeklausuler för att sedan kunna undersöka gränsdragningsproblematiken mellan de två avtalsinstituten och hur de civilrättsliga klanderreglerna kan tillämpas på avtalsinnehåll som tillförts av tredjeman. En löpande analys har förts under respektive kapitel varför endast kortare slutsatser dras i detta kapitel som avser att svara på frågeställningarna i uppsatsen.

7.1 Gränsdragningsproblematik

Eftersom parter i praktiken tillämpar alternativa tvistlösningsförfaranden och kritiserar skiljeförfarandet måste det vara möjligt att tolka ett tredjemansförfarande som något annat än ett skiljeförfarande. För att hindra att en avsedd värderingsklausul tolkas som en skiljeklausul bör parterna undvika att använda en terminologi som för tankarna till LSF eftersom en språklig tolkningspresumtion då uppstår. Istället bör parter som tillämpar värderingsförfarandet försöka enas om en terminologi som allt eftersom kommer att bli etablerad och slutligen innebära en motsatt tolkningspresumtion. För att skynda på en sådan tolkningspresumtion föreligger skäl att tillämpa den terminologi som modern doktrin redan nu argumenterar för bör leda till en tolkning som värderingsförfarande.

Eftersom det för tillfället inte finns någon harmoniserad terminologi för ett civilrättsligt bindande tredjemansförfarande kan det vara bra att ha med en avtalsingress där parterna tydligt specificerar syftet med klausulen för att minska risken för feltolkningar.

I ett försök att vara politiskt korrekt kan det vara av intresse att inte benämna den tredjeman som ska utföra uppdraget ”värderingsman” eller ”god man” utan att istället använda det könlösa ”värderingsperson” eller liknande uttryck.

7.2 Värderingsförfarandets utveckling

Eftersom skiljeförfarandet på senare tid har kritiserats för att vara långsamt, dyrt och formbundet kommer troligtvis de parter som tillämpar värderingsförfarandet inte att förespråka att en värdering ska få samma rättsliga status som en skiljedom. Parterna har valt bort skiljeförfarandet till förmån för det oreglerade värderingsförfarandet, de har således vägt de olika förfarandenas fördelar och nackdelar mot varandra och beslutat att värderingsförfarandet väger tyngst. Att lagstifta kring värderingsförfarandet skulle innebära att de två olika tvistlösningsförfarandena blir snarlika varandra, vilket inte skulle ligga i parternas intresse. Värderingsförfarandets främsta fördelar ligger i att det är oreglerat och att det därför kan anpassas till den aktuella tvisten och till parterna i fråga. Dessa fördelar skulle försvinna om en värdering blev bindande mellan parterna på grund av att förfaranderegler skulle vara tvungna att införas med hänsyn till rättssäkerheten.

De främsta fördelarna med värderingsförfarandet är att parterna får ett snabbt, billigt och opartiskt avgörande av en fråga som de inte kunnat enas i. Om en missnöjd part klandrar värderingen försvinner dock dessa fördelar eftersom en skilje- eller domstolsprocess kommer att inledas rörande samma sak. Ett sådant scenario måste dock parterna räkna med eftersom det är olagligt att hindra part från att klandra en värdering. Detta kan vara en anledning till att vissa parter inte anser att värderingsförfarandet är att föredra framför det mer etablerade och reglerade skiljeförfarandet där skiljedomen inte kan klandras men förfarandet i sin tur är långsammare och dyrare.

Eftersom en värdering inte är bindande mellan parterna och troligtvis inte heller kommer att bli det är det otillåtet att införa någon slags sanktion mot den part som klandrar en värdering. En sanktion skulle innebära ett brott mot RF eftersom bindande tvistlösning endast är tillåten om den är grundad på bestämmelser i lag.

I och med det ovanstående kan det antas att värderingsförfarandet har nått den nivå av utveckling som parterna önskar. Alla ambitioner att lagstifta kring förfarandet kommer troligtvis att leda till att de parter som nu tillämpar förfarandet kommer övergå till att slita sina tvister på något annat sätt. Av samma skäl kan det antas att förfarandet inte kommer att tillämpas mellan näringsidkare och konsumenter eftersom det skulle kräva just lagstiftning.

7.3 Klanderreglerna

Enligt de slutsatser som dragits ovan förefaller det vara svårt att i praktiken klandra ett tredjemansavgörande på materiell grund. En värderingsklausul blir därför i många fall lika ingripande för parterna som en skiljeklausul vilket i sin tur medför att gränsdragningsproblemen mellan de två avtalsinstituten blir mindre intressanta att utreda.

Något som dock bör poängteras är att *möjligheten* att klandra en värdering på materiell grund kvarstår. Denna möjlighet finns inte avseende en skiljedom. Även om avtalsinnehållet inte förändras i en efterföljande skilje- eller domstolsprocess kan det antas att en sådan prövning ändå får stora konsekvenser för parterna i form av deras tid, pengar och affärsrelation.

Käll- och litteraturförteckning

7.4 Offentligt tryck

Proposition 1975/76:81 Om ändring i lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 36 §.

7.5 Doktrin

Berglund, Hadar. Om skiljeavtal och skiljedom, bidrag till läran om skiljeavtalet och den därpå grundade skiljedomens processuella verkningar enligt svensk rätt. Uppsala, 1920.

Edlund, Lars. Värderingsklausuler och tillträdesbokslut. SvJT 2007 s. 311, Elanders Infologistics Väst AB, Mölnlycke 2007.

Fitger, Peter. Kommentar till rättegångsbalken IV. Supplement 60, september 2008.

Hassler, Åke; Cars, Thorsten. Skiljeförfarande, 2 u. Norstedts Förlag AB, Stockholm 1989.

Hedwall, Mattias. Tolkning av kommersiella avtal, 2 u. Norstedts Juridik AB, Stockholm 2004.

Heuman, Lars. Festschrift till Ulf K. Nordenson, Skiljemäns rätt att komplettera avtal. Gotab AB, Stockholm 1999.

Heuman, Lars. Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder. Lunds Offset AB, Lund 1980.

Horn, Norbet. Adaptaion and renegotiation of contracts in intrenational trade and finance, volume 3. Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, The Netherlands 1985.

Lindskog, Stefan. Skiljeförfarande, en kommentar. Norstedts Juridik AB, Visby 2005.

Ramberg, Jan; Ramberg, Christina. Allmän avtalsrätt, 7 upplagan. Norstedts Juridik AB, Stockholm 2007.

Westberg, Peter. Festskrift till Lars Heuman, Kontrakterad privatdomare. Författarna och Jure Förlag AB, Stockholm 2008.

Westberg, Peter. Festskrift till Hans Ragnemalm, Från statig till privat rättsskipning- reflektioner över frågan om avsägelse av rätten till domstolsprövning. Juristförlaget i Lund, Lund 2005.

Westberg, Peter. Det provisoriska rättsskyddet i tvistemål, bok 2. Författaren och Juristförlaget i Lund, Lund 2004.

7.6 Elektroniska källor

United Nations Conference on International Commercial Arbitration. Convention on the recognition of foreign arbitral awards, 1958.

Tillgängligt på: www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/NY-conv/XXII_1_e.pdf 081219 kl. 15.05.

Rättsfallsförteckning

7.7 Rättsfall från Högsta domstolen

NJA 1993 s. 436

NJA 1990 s. 24

NJA 1925 s. 29

7.8 Rättsfall från Hovrätterna

Mål Ö 911/91 Hovrätten över Skåne och Blekinge

RH 1980:48

7.9 Skiljedomar

Ula-domen 1990-02-21 (norsk skiljedom)

Esso-domen RG 1976 s. 650 (norsk skiljedom)